

Németh Ferenc

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
ferencnemet@yahoo.co.uk

KÉTSZER IMÁDKOZIK AZ, AKI ÉNEKEL

He Who Sings Prays Twice

Ko peva, dva puta se moli

Kónya Sándor: *Nézzünk égre!* Írások a vajdasági népénekekről. Forum, Újvidék, 2014 [Létünk Könyvek 1.]

A Létünk Könyvek sorozatnyitó köteteként jelent meg Kónya Sándornak, néprajzi kincseink elkötelezett gyűjtőjének munkája, a *Nézzünk égre!*, amely alcímében pontosítja, hogy ezek vajdasági népénekekről szóló írások. A korábban, 2004-ben közreadott *Harmatozzatok, egek!* című gyűjteményében tette közkinccsé az észak-bánsági katolikusok vallásos énekeit, ezúttal pedig – annak folytatásaként –, kutatásait egész Vajdaságra kiterjesztette. Mindkettő a népi vallásosságot feltáró néprajzi kutatás, sőt, olyan forráskutatás, amely a hagyományos népénekeink gyűjtésére, rendszerezésére, népszerűsítésére összpontosul. Tehát dicséretes feltáró munka, amelyet a szerző szeretettel, szenvedéllyel és elhivatottsággal végez immár éveken át. Nem túl sok gyűjtőnk teszi azt, amit Kónya Sándor, akinek néprajzi érdeklődésével, kíváncsiságával jól párosul zenei képzettsége is. Annak köszönhetően le is tudja kottázni a hallott, begyűjtött dallamokat és népzenei, egyházzenei szempontból elemzi is őket – ez a képesség pedig kevés vajdasági néprajzkutatónak adatott meg. Ezért becses e most közreadott gyűjteménye is, amellyel – s ezt a rá valló szerénységgel mondja –, csak önismeretünk teljesebbé tételéhez igyekezett hozzájárulni.

Régi igazság, hogy kétszeresen imádkozik az, aki énekel. Az éneklés a vallásos élet szerves része, amelynek közösségteremtő, -építő és -erősítő szerepe van, de fontos lélektani funkciója is: mint egyik adatközlője mondja, „olyankó az embörnek a szíve-lelke főszabadul”.

Nagy erénye Kónya kötetének, hogy viszonylag friss gyűjtései vannak, amelyek helyzetképet nyújtanak a vajdasági szórványmagyarság népi vallási gyakorlatáról. Arról, hogy mely közösségben mi maradt fenn a régiből, s mi nem, illetve, hogy mi milyen irányban módosult. Kónya gyűjtéseit olyan szem-

pontból is érdemes megfigyelni, hogy annak színterein a magyarság beolvadása különböző stádiumban van, ami ugyancsak további elemzésre ad lehetőséget a magyarság és az egyház kapcsolatának belső törvényszerűségeiről. Fölöttébb dicséretes, hogy szerzőnk nemcsak Csókán, Kishegyesen, Királyhalmán, Tordán vagy Tiszaszentmiklóson gyűjtött, hanem Feketetón, Dobradón, Satrincán, Nagykikindán, Kúlán és Kisoroszon is. Szinte minden gyűjtési színtér egyedi volt a maga nemében, nemcsak a vallási néprajz helyi hagyományai, specifikumai vonatkozásában, hanem az ott élő magyarság helyzete, identitástudata, nyelvének állapota viszonylataiban is, amit a szerző jól érzékeltet kötetében.

Hogyan is gyűjthetett Vajdaság-szerte Kónya Sándor? Többek között úgy, hogy kiterjedt baráti, ismerősi körének segítségére, tanácsaira, útbaigazításaira támaszkodott, amelyet minden egyes esetben jelez a kötetében. Az adatközlők meghallgatása mellett fontos forrásai voltak a kéziratos kántorkönyvek, vallási ponyvakiadványok és magánfeljegyzések is.

A népi vallási szokáskultúra sokszínűségének, szívós megmaradásának dokumentuma is e könyv. Ékes bizonyítéka annak, hogy a római katolikus egyház szigorú rítusaira az évszázadok során vidékünkön is „ráépültek” a népi vallásosság különböző megnyilatkozási formái, s hogy a kettőt egy egészként helyes szemlélni, tanulmányozni egymás közötti összefüggéseiben. Kónya is éppen ezt tette, bizonyítva, mennyire sokszínű a vajdasági magyarság népi vallásossága, s hogy a szigorúan egyházi és a népi vallásosság szokásrendje és megnyilatkozási gesztusai között gyakran elmosódik a határ: az egyik kihat a másikra, s állandó jellegű a kettő kölcsönhatása.

Fontos és dokumentumértékű a kötet fotóanyaga is, amely nemcsak az adatközlőknek adja meg a kellő tiszteletet azzal, hogy közli fotóit, hanem a gyűjtés helyszíneinek népi vallási „szertartásait” is rögzíti.

Mit is adott itt közre gyűjtéséből Kónya Sándor? Álomúzó éneket, a Kirjedallam vajdasági változatait, karácsonyi énekeket, lourdes-i, Szent Anna- és Szent Ferenc-énekeket, valamint szentjeinkhez szóló, oltalmat és közbenjárást kérő énekeket, Szent János áldását, a nagypénteki szertartást stb. Gyűjtési tapasztalatainak fontos megállapítása, hogy népi énekeink mélyen a múltban gyökereznek de ugyanakkor magukban hordozzák a változást és fejlődést, amely életképességükről, alkalmazkodóképességükről is tanúskodik. Ennek köszönhetően tudtak mind a mai napig fennmaradni.

A szerző a vonatkozó szakirodalom ismeretében elemzi az egyes énekek hangközeit, dallamvonalát, díszítését, utalva az esetleges variánsképződésre is.

Elemzéseikhez fontos észrevételeket is fűz, kutatásainak bemutatott eredményei pedig felfedezésnek számítanak, mert a népi vallásosság szerveződéseinek mélyrétegeibe hatolnak. Így csodálkozhatunk rá Szent Ferenc csókai tisztelete kapcsán arra, hogy ott működött a Ferencesek Harmadik Rendje, amelynek igen

szigorú belépési feltételei voltak (a napi zsolozsmázás, a böjtök betartása, a szegénység, a tisztaság és az engedelmesség folyamatos gyakorlása), amellet sajátos jelvényeket is használtak, a vezeklőövet (kordát) meg a skapulárét. A jelölt rendi nevet kapott a beöltözés alkalmával, a fogadalomtétel pedig csak a próbaév letelte után következett. Ugyancsak figyelemfelkeltő adatokat közöl Szent Anna sokrétű, változatos és színes csókai kultuszával kapcsolatosan, amely olyanira erős, hogy immár néhány éve Szent Anna napja (július 26-a) a helység napja is. Szép példája a következetesen végigvezetett néprajzi gyűjtésnek az *öt seb*, azaz a nagypénteki szertartások egyikéhez fűződő vallási szokások komparatív vizsgálata, variánsainak kimutatása is. Nem kevésbé izgalmas az a gyűjtés, amely kevésbé ismert szentjeink egy-egy helységhez kötött tiszteletét térképezi fel, olyan énekek közreadásával, amelyek az adott helyeken születtek, s nincs általános elterjedtségük.

A népi vallásosság, különösen pedig az éneklés kutatása már korábban felvette a ponyvakiadványok tekintélyes korpuszának tanulmányozását. Erre pedig e kötetben is találunk példát meg utalást. Kónya Sándor írja, hogy „Vajdaságban nagyon sok énekszöveg forog közkézen, »szent« ponyván, aprónyomtatványokon, melyek művelődéstörténeti szerepére Silling István hívta fel a figyelmet”. Fontos, mindedig eléggé ki nem kutatott korpusza ez népi vallásosságunknak, amelynek világába immár szerzőnk is belekóstolt.

Ezt azért fontos hangsúlyozni, mert a vallási tárgyú népi énekek a 19. század derekától, vidékünkön jobbra nem kéziratos formában terjedtek, hanem első vajdasági nyomdáink, az 1844-ben Szabadkán megnyílt Bittermann nyomda és az 1847-ben beindult nagybecskereki Pleitz-nyomda (később több más tipográfia) áldásos tevékenysége során nyomtatott formában is. Miután e vallási aprónyomtatványok teljes bibliográfiája mind a mai napig nem készült el, nem is tudjuk maradéktalanul számba venni őket. Pedig tény, hogy nálunk igen sok énekes ponyvakiadvány készült és volt használatban. Erről néhány szorgalmas gyűjtőnk kollekcója is tanúskodik. A 19. század végén és a 20. század elején nagyanyaink, dédanyaink a búcsúkon és zarándoklatokon összevásárolt vallási aprónyomtatványokból saját kezűleg varrtak össze maguknak énekeskönyvet. Egy-egy ilyen „házilag szerkesztett” énekeskönyv/imakönyv egy-egy adott község népi vallásosságának volt a tükré, s ezért igen alkalmas is az adott közösség tanulmányozására. Feltárásuk, begyűjtésük és feldolgozásuk lehetne Kónya Sándor újabb kutatási kihívása, akárcsak a vidékünkön megjelent vagy itt nyomtatott szentképeknek népi vallásosság szempontjából történő feldolgozása is, a hátlapi imák, fogadalmak és egyéb adatok vonatkozásában.

E kötet anyaga – önmagán túlmutatva – dokumentálja az éneklés közösségmegtartó szerepét, most a 21. század elején, tágabb kontextusban pedig az egyház közösségépítő és -erősítő funkcióját, különösen a szórványban.

Az utóbbi évek néprajzi kutatásaiban valóban felértékelődött a vallási élet jelentősége, és több olyan vajdasági vizsgálódásról is tudunk, amelynek célja részint a népi vallásosság feltárása, részint az egyház és a szórványmagyar-ság kapcsolata, viszonyrendszere. E kutatások egyértelműen kimutatták, hogy a szórványmagyarságon belül, a többségi nemzetbe való beolvadás különböző fázisaiban a vallás, illetve az egyház az a biztos szellemi fogódzó, amelybe az itteni magyarság kapaszkodhat. A népi vallásosság rítusainak gyakorlása, az ehhez kapcsolódó szokáskultúra (az anyanyelven való imádkozás és éneklés) az, amelynek identitásőrző, identitásérősítő szerepe van. Azért is oly fontos és jelentős a népi vallásosság kutatása, amely néprajzunk gazdag, alkalmazkodóképes területe: a 21. század elején is kiterjedt, sokszínű, több helyi specifikummal rendelkező élő néphagyomány. Olyan szellemi kincs, amelyet feltétlenül kutatni, dokumentálni, őrizni kell.

Ezt ismerte fel Kónya Sándor már sok évvel ezelőtt, amikor megkezdte e gazdag néprajzi korpusz forráskutatásait. Erre azonban, mint kötetéből kiderül, egy másik felismerés is ösztönözte: nevezetesen az, hogy valami módon ellent kell állni „a szándékos, tervezetten adagolt ízlés- és emberiségromboló hatásoknak”, amelyeket környezetünkben állandó jelleggel tapasztalhatunk.

Szerzőnk valahol Bodor Anikó nyomdokain haladva tette le elénk *Néz-zünk égre!* című kötetét, amelyhez őszintén gratulálunk. Most csupán arra kell őt biztatnunk, hogy értékes néprajzi gyűjtő- és feltáró munkája ne szakadjon félbe.

Elhangzott a csókai könyvbemutatón, 2014. július 24-én